

آموزه‌های علم اخلاق از منظر ارسطو و ابن مسکویه رازی

علی محمد ساجدی^۱، هاجر دارایی تبار^۲

چکیده

مکاتب مختلف اخلاقی، آموزه‌های متفاوتی برای علم اخلاق معرفی کرده‌اند. آموزه‌های علم اخلاق شامل مقدمات، معیارها و مصادیق فعل اخلاقی می‌شود. نوعاً، اختلافات میان مکاتب اخلاقی در زمینه آموزه‌ها، ریشه در مبانی فکری و فلسفی فیلسوفان اخلاق دارد. مکاتب اخلاقی ارسطو و ابن‌مسکویه هر دو فضیلت‌گراست. ابن‌مسکویه مهمترین مقدمات عمل اخلاقی را خودشناسی و تعلیم و تربیت میدانند. هر دو متفکر، با مبانی اراده، عقل، اعتدال و شرع به تبیین معیارهای فعل اخلاقی و با مؤلفه‌های فضیلت، لذت، دوستی و... به تحلیل مصادیق عمل اخلاقی می‌پردازند. لیکن، نظر به جهان‌بینی متفاوت این دو فیلسوف، نگرش آنان در خصوص هر یک از عناصر و مصادیق اخلاقی نیز متفاوت خواهد شد. زیرا ابن‌مسکویه برخلاف ارسطو، برای شریعت اسلام در آراء اخلاقی خود جایگاه مهمی قائل است و نیز با اندیشه جهان‌بینی توحیدی قادر است که مدل موفقتری از آموزه‌های علم اخلاق ارائه دهد. وی تحت‌تأثیر

۹

۱. دانشیار فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه شیراز؛ drsajedi@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه شیراز و عضو باشگاه پژوهشگران و نخبگان جوان دانشگاه

آزاد اسلامی واحد ارسنجان (نویسنده مسئول)؛ hajardarayi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۴/۵/۲۸ تاریخ تأیید: ۹۴/۸/۲۶

آموزه‌های دینی، نقش تعلیم و تربیت دینی را در رشد و پرورش اخلاقی، مؤثر و کارآمد میدانند. نوشتار حاضر با مقایسه آراء این دو فیلسوف در پی واکاوی آموزه‌های علم اخلاق میباشد.

کلیدواژه‌ها: ارسطو، ابن‌مسکویه رازی، آموزه‌های علم اخلاق، فضیلت، اعتدال، شریعت، تعلیم و تربیت

* * *

مقدمه

بحث از اخلاق و مسائلی که پیرامون آن شکل گرفته، نزد دانشمندان و متفکران مختلف مباحث زیادی را برانگیخته است. اختلاف نظر در باب مقدمات، معیارها، مصادیق و پیامدهای فعل اخلاقی، معمولاً به نظام فکری هر مکتب بازمیگردد و تفاوت در جهان‌بینیها، موجب تفاوت در مکاتب میگردد. از جمله پرسشهای مهم در فلسفه اخلاق، این است که مقدمات و ملاک خوبی و بدی افعال چیست و بر چه اساس، کاری زشت و ناپسند و کار دیگر، خوب و پسندیده است؟ و پس از آن، نتیجه اخلاقی عمل کردن انسان چیست؟ بنابراین، نکته مهم این است که بدانیم چه عواملی، مقدمات عمل اخلاقی را فراهم آورده و انسانها با چه ملاک و معیاری دست به قضاوت اخلاقی میزنند و خوب یا بد بودن انسان یا انسانهای اخلاقی و غیراخلاقی را از یکدیگر باز میشناسند. در نتیجه، فعل اخلاقی چه نتایجی را رقم میزند. بنابراین، موضوع این نوشتار، بحث در باب آموزه‌های علم اخلاق همچون مقدمات، ملاکها و مصادیق فعل اخلاقی است. بدین ترتیب، ابتدا لازم است که در این راستا به تبیین ماهیت فعل اخلاقی بپردازیم.

فلاسفه جهان، از چند هزار سال پیش تا به امروز، هنوز بر روی معنای اخلاقی بودن یک فعل توافق نظری پیدا نکرده‌اند. بطور کلی، افعال انسان را میتوان به دو دسته تقسیم کرد: (۱) افعال عادی و طبیعی؛ مانند غذا خوردن، خوابیدن و تمامی فعالیتهای عادی انسان که هدف از آنها تنها زندگی طبیعی است. این افعال نه قابل ستایش و نه قابل نکوهشند. (۲) افعالی که قابلیت نکوهش یا ستایش را دارند و افعال اخلاقی نامیده میشوند. بنابراین، ارزش داشتن و برتر از فعل عادی بودن، جزء مفهوم فعل اخلاقی محسوب میشود. کار اخلاقی، کاری است که با پول و کالاهای

